

Кохана

Тоні Моррісон

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Світлана Орлова

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

№ 124 був недоброзичливим. Сповненим дитячої злоби. Жінки в будинку це знали, як і діти. Вже кілька років кожен мирився із цією злобою як тільки міг, але від 1873 року Сет і її донька лишилися єдиними жертвами. Бабуся, Бебі Сагз, померла, а сини, Говард і Баглар, утекли ще до того, як їм виповнилося тринадцять: після того, як від самого лише погляду розбилося дзеркало (це стало сигналом для Баглара); та щойно два крихітні відбитки дитячих долонь з'явилися на торті (сигнал для Говарда). Жоден з хлопчиків не став чекати, що буде далі: горнятко ще паруючого гороху, висипаного на підлогу; стежинка з розкришеного печива до самого порогу. Не схотіли вони чекати і коли запанує спокій: були періоди,— тижні, і навіть місяці,— коли нічого не траплялося. Ні. Вони відразу ж утекли, щойно будинок образив їх, і вдруге вони б такого не стерпіли. Втекли за два місяці, лишивши свою бабусю Бебі Сагз, матусю Сет і маленьку сестричку Денвер самих у сіро-білому домі на Блустоун-роуд. Номера на ньому тоді не було, бо Цинциннаті ще не настільки розрісся. Власне, минуло лише сімдесят років, відколи Огайо оголосив себе штатом, коли один брат, а за ним й інший запхав стьобану ковдру під капелюха, схопив черевики і тихесенько вислизнув геть із цього будинку, що уособлював собою живу злобу.

Бебі Сагз навіть голови не підняла. Вона чула, як пішли хлопці, але не ворухнулася. І не тому, що була хвора. Її дивувало, чому онукам знадобилося стільки часу, аби зрозуміти, що не кожен будинок на Блустоун-роуд схожий на їхній. Вона перебувала між мерзенністю життя і нікчемністю смерті, та ані саме життя, ані його завершення її не цікавили, і втеча двох хлопців її аж ніяк не налякала. Її минуле було таким самим, як і теперішнє,— нестерпним,— і оскільки вона знала, що смерть — то лише забуття, вона спрямовувала ту невеличку кількість енергії, що в неї лишилася, на роздуми про кольори.

— Покажи мені щось лавандове, якщо є. А якщо немає, то рожеве.

І Сет слухняно показувала, хай що то було: клаптик тканини чи власний язик. Зима в Огайо особливо важка, якщо зголоднів за кольорами. Події розгорталися лише на небі, втім, марно було сподіватися, що небокрай Цинциннаті сповнить життя радощами. Тож Сет і її дівчинка Денвер робили для старої все, що могли, і все, що дозволяв будинок. Разом вони вели безупинну боротьбу проти жорстокої поведінки цього місця, проти перекинутих відер з помями, ляпанців по спині, смердючого повітря.

Бебі Сагз померла незабаром потому, як втекли хлопці, так і не виявивши зацікавленості ані до того, що вони пішли, ані до того, що мусить піти вона сама. Сет і Денвер одразу ж вирішили покласти край цькуванню, викликавши духа і притягнувши його до відповіді. Може, розмова, думали вони, обмін думками чи щось на кшталт цього допоможе. Тож вони взялися за руки і промовили:

— Приходь. Приходь. Можеш показатися.

Буфет зробив крок уперед, але більше нічого не сталося.

— Мабуть, бабуся Бебі не дозволяє,— припустила Денвер. Їй було десять років, і вона досі сердилася на Бебі Сагз, що та померла. Сет розплющила очі.

— Сумніваюся.

— То чому ж вона не з'являється?

— Ти забула, яка вона маленька,— відповіла мати.— Їй і двох років не було, коли вона померла. Замала, аби щось зрозуміти.

— А може, вона і не хоче розуміти,— не погодилася Денвер.

— Може. От якби вона з'явилася, я б їй пояснила.— Сет відпустила доньчину руку, і вони разом відсунули буфет на місце, до стіни.

За вікном візник шмагнув коня батогом, змушуючи перейти на галоп,— саме так завжди робили місцеві, минаючи № 124.

— Вона хоч і дитина, а прокляття у неї сильні,— сказала Денвер.

— Не сильніші за моє кохання до неї,— відповіла Сет, і знову повернулися спогади. Приємна прохолода необробленого надгробка, до якого вона притулилася, піднявшись навшпиньки, широко розвела коліна, мов між ними була могила. Камінь був рожевий, як нігті, з украленнями блискучих уламків. «Десять хвилин,— сказав він.— Маєш десять хвилин. Я зроблю безкоштовно».

Десять хвилин на шість літер. Іще б десять, і вона б отримала «ніжно» на додачу? Вона навіть не наважилася спитати, але потім часто думала, чи, бува, не було це можливо? Скажімо, двадцять хвилин чи пів години, і вона б мала вигравіюваним на надгробку своєї дитини все цілком,— те, що пастор каже на похоронах (усе, що і має бути сказано): «Ніжно кохана». Але вона отримала лише те, про що змогла домовитись, лише одне-єдине слово, яке мало значення. Думала, що цього вистачить, віддалася гравіювальнику серед могил, а його юний син дивився з таким старим гнівом на обличчі і з таким новим апетитом. Мало вистачити. Щоб відповісти іще одному пастору, іще одному аболіціоністу і місту, повному зневаги.

Шукаючи спокою для своєї душі, вона геть забула про іншу,— про душу своєї дівчинки. Хто б міг подумати, що мала може ховати в собі стільки люті? Виявилося, що віддатися серед могил гравіювальнику на очах у його сина — недостатньо. Їй не тільки довелося жити всі ці роки в домі, зараженому нестямною дитини, якій перерізали горлянку, ще й ті десять хвилин, які вона провела притиснутою до каменю кольору вранішньої зорі, усипаного зірковими блискітками, з широко розведеними, немов могила, колінами, виявилися довшими за все її життя, більш живими, більш пульсуючими, ніж кров дитини, якою, немов олією, просякли

пальці.

— Можна переїхати,— якось запропонувала вона свекрусі.

— А в чому сенс? — запитала Бебі Сагз.— Тут повно будинків, сповнених негритянським сумом під самий дах. Нам іще пощастило, що наш дух — дитина. А якби прийшов дух мого чоловіка? Або твого? Не кажи мені нічого. Тобі пощастило. У тебе троє лишилося. Троє тримаються за твою спідницю, і лише одне бешкетує на тому боці. Май вдячність. Я мала вісьмох. І всі до єдиного пішли від мене. Чотирьох забрали, чотирьох прогнали, і всі, гадаю, не дають комусь спокою.— Бебі Сагз потерла брови.— Моя першенька. Усе, що я пам'ятаю про неї,— як вона любила запечену скоринку хліба. Можеш таке уявити? Восьмеро дітей, і це все, що я пам'ятаю.

— Це все, що ви дозволяєте собі пам'ятати,— сказала їй Сет, а в самої одна дитина і лишилася: хлопців прогнало мертве маля, і пам'ять про Баглара почала вже блякнути. У Говарда, принаймні, голова була такої форми, що її навряд чи забудеш. Щодо іншого, то вона докладала всіх зусиль, або пам'ятати рівно стільки, щоб не було боляче. На жаль, розум не обдуриш.

Вона могла квапливо йти полем, майже бігти, щоб швидше дістатися помпи і скоріше змити з ніг ромашковий сік. Більше ні про що і думати не могла. Спогади про чоловіка, що йшов притиснути її до грудей, були такими ж мертвими, як і нерви на спині, де шкіра задубіла, немов дошка для прання. Не було ані натяку на запах чорнила чи вишневої смоли або дубової кори, з яких їх робили. Нічого. Лише вітерець, що холодив обличчя, коли вона бігла до води. А тоді, коли вона змивала ромашковий сік водою і ганчірками, розум був зайнятий лише цим соком,— тим, як необачливо вона зрізала шлях через поле, щоб не робити зайві пів милі, і помітила, як вирости бур'яни, лише тоді, коли запекли ноги, роздряпані аж до самих колін. І ще. Хлюпінт води, черевики і панчохи на стежці, де вона їх скинула; або Хлопчик, що сьорбав

воду прямо з калюжі під її ногами, і раптом «Милий Дім», що крутився, крутився, крутився перед очима, і хоча вона ненавиділа кожен листочок на цій фермі, кричати не хотілося, і будинок поставав перед нею в усій своїй безсоромній красі. Він ніколи не мав такого жахливого вигляду, як насправді, і від цього їй навіть здавалося, що пекло не таке вже й погане. Гаразд, нехай там вогонь і сіра, та приховані вони за мереживними лісочками. Хлопці, що сиділи на найпрекрасніших сикоморах у світі. Їй ставало соромно — хіба ж можна пам'ятати чудові сикомори, що шелестіли своїми листочками, а не хлопців. Та хай би як вона намагалася, щоразу сикомори перемагали, і подарувати цього своїй пам'яті вона не могла.

Позбувшись останньої пелюстки, вона пішла до будинку, підхопивши по дорозі черевики і панчохи. Немов аби ще більше покарати її за спогади, на порозі футів за сорок від неї сидів Пол Ді, останній із чоловіків з «Милого Дому». І хоча вона ніколи б не сплутала його обличчя з жодним іншим, все одно спитала:

— Це ти?

— Те, що лишилося.— Встав він і посміхнувся.— Як ти, дівчино? Крім того, що боса?

Вона розсміялася, і сміх був вільним і молодим.

— Забруднила ноги отамечки. Ромашка.

Він скривився, немов проковтнув цілу ложку чогось гіркого.

— Навіть чути про неї не хочу. Завжди її ненавидів.

Сет згорнула панчохи і сунула до кишені.

— Заходь.

— Мені й на ганку добре, Сет. Тут прохолодно.— Він знову сів і подивився на поле через дорогу, розуміючи, що всі його почуття відобразяться в очах.

— Вісімнадцять років,— тихо сказала вона.

— Вісімнадцять,— повторив він.— Присягаюся, що прокрокував їх усі. Не проти, якщо приєднаюся до тебе? — Він кивнув на її ноги і почав розшнуровувати свої черевики.

— Хочеш помити? Давай принесу тазок із водою.

І вона підійшла ближче, щоб пройти в дім.

— Е, ні. Ноги не можна розпещувати. Їм іще ходити і ходити.

— Ти не можеш піти просто зараз, Поле Ді. Маєш залишитися хоча б на трошки.

— Ну, може, трошки, щоб побачити Бебі Сагз. Де вона?

— Померла.

— Не може бути. Коли?

— Вісім років тому. Майже дев'ять.

— Важко було? Сподіваюся, вона померла не важкою смертю.

Сет похитала головою.

— Легесенько, як по маслу. Жити було важче. Шкода, що ти її не застав. Ти заради цього прийшов?

— Частково заради цього. Інша причина — ти. Але якщо по правді, зараз я усюди ходжу. Усюди мене запрошують сісти.

— Маєш гарний вигляд.

— Диявольська омана. Він дозволяє мені мати гарний вигляд, доки я погано почуваюся.— Він глянув на неї, і слово «погано» набуло іншого сенсу.

Сет посміхнулася. Так воно і було... завжди було. Усі чоловіки «Милого Дому», до і після Голлі, по-братньому загравали з нею, але так легенько, що важко було і зрозуміти.

Якщо не зважати на більш кудлате волосся й очікування в очах, він був такий само, як і в Кентуккі. Шкіра кольору персикової кісточки, пряма спина. Дивовижно, як чоловік з таким нерухомим обличчям так охоче посміхається, спалахує, жаліє тебе. Немов варто лише привернути його увагу, і він відчуватиме те ж саме, що й ти. Не встигнеш і оком моргнути, як обличчя у нього змінюється — під

шкірою воно дуже жваве.

— Не варто мене про нього питати, гаразд? Ти б сказав, якби щось було, еге ж? — Сет опустила очі на ноги і знову побачила сикомори.

— Сказав би. Звісно, сказав би. Зараз мені відомо не більше, ніж тоді.— «Якщо не враховувати маслоробку,— подумав він.— А цього знати тобі не потрібно».— Ти, певно, вважаєш, що він досі живий.

— Ні. Я вважаю його мертвим. Сподівання його живим не втримають.

— А якої думки дотримувалася Бебі Сагз?

— Такої ж, але її послухати, то всі її діти померли. Стверджувала, що відчула точний день і годину, коли кожен пішов із життя.

— А про Голлі що казала?

— Тисяча вісімсот п'ятдесят п'ятий. День, коли народилася моя дитина.

— Ти таки її народила? Не думав, що зможеш,— хмикнув він.— Утекла вагітною.

— Довелося. Не можна було чекати.— Вона опустила голову і пригадала, як мало шансів на це було. Якби не та дівчина, що шукала оксамит, нічого б не вийшло.

— Усе сама.— Він пишався нею, але вона його і дратувала. Пишався, що впоралася; дратувався, що для цього їй не знадобився ані Голлі, ані він.

— Майже сама. Але не зовсім сама. Мені допомогла білява дівчина.

— Отже, вона і собі допомогла. Благослови її Господь.

— Можеш переночувати у нас, Поле Ді.

— Щось не дуже наполегливо ти це пропонуєш. Сет поглянула через його плече на зачинені двері.

— Ні, я цілком щиро. Просто сподіваюся, що ти вибачиш мій дім. Заходь. Поговориш із Денвер, доки я щось приготую.

Пол Ді зв'язав черевики разом, перекинув через плече, пройшов за жінкою крізь двері прямо в море червоного мерехтливого світла і одразу ж завмер.

— Ти не одна? — прошепотів він, спохмурнівши.

— Буває, — відповіла Сет.

— Боже, — він відступив за двері, на ганок. — Що тут у тебе таке зле?

— Воно не зле, просто сумне. Заходь. Зроби лише крок.

Він так поглянув на неї. Пильно. Пильніше, ніж тоді, коли вона вперше вийшла з-поза рогу дому з мокрими блискучими ногами, тримаючи в одній руці черевики і панчохи, іншою піднімаючи спідницю. Дівчина Голлі — зі сталевими очима й вилицями їм до пари. У Кентуккі він ніколи не бачив її волосся. І хоча зараз її обличчя було на вісімнадцять років старшим, ніж тоді, коли він її востаннє бачив, воно стало лагіднішим. Через волосся. Занадто нерухоме обличчя, щоб заспокоїти; райдужка набула того ж кольору, що і шкіра, яка на цьому нерухомому обличчі нагадувала маску з прорізними для очей дірочками. Жінка Голлі. Вагітніла щороку, включно і з тим, коли вона сіла біля вогню і сказала, що тікатиме. Трьох своїх дітей вона уже посадила у фургон до інших — у негритянський караван, що поїде за річку. Залишить їх у матері Голлі в Цинциннаті. Навіть у тісній халупці, нахилившись так близько до вогню, що можна було відчутися тепло під її сукнею, він не помітив ані іскорки в її очах. Немов дві криниці, в які він ненароком заглянув. Навіть під маскою ці очі потрібно було прикрити, якимось позначити, аби застерегти від порожнечі, що в них ховалася. Тож поки вона говорила, він дивився у вогонь. Повідомити про це мав би її чоловік, але його не було. Містер Гарнер помер, а у його дружини на шиї утворилася пухлина

завбільшки із картоплину, і розмовляти вона більше не могла. Жінка нахилилася близько до вогню, наскільки це дозволяв вагітний живіт, і говорила із ним, Полом Ді, останнім із чоловіків з «Милого Дому».

На фермі їх було шестеро, Сет — єдина серед них жінка. Місіс Гарнер, ридаючи, як дитина, продала брата Пола, аби розрахуватися з боргами, які вплили, щойно вона стала вдовою. Тоді, щоб навести лад, приїхав шкільний учитель. Але те, що він накоїв, зламало ще трьох людей з «Милого Дому» і позбавило блиску очі Сет, лишивши дві бездонні криниці, в яких не відбивалося світло вогню.

Тепер сталь повернулася, і обличчя, пом'якшене волоссям, викликало достатньо довіри, щоб він зробив крок усередину і знову опинився в пульсуючому червоному світлі.

Вона мала рацію. Тут сумно. Він увійшов, і його накрило хвилиною такої журби, що він мало не розплакався. Шлях до звичайного світла над столом здався дуже довгим, але він його пройшов, і пощастило, що очі лишилися сухими.

— Ти ж сказала, що вона померла легко. Легесенько, як по маслу,— нагадав він.

— Це не Бебі Сагз,— відповіла Сет.

— Хто ж тоді?

— Моя донька. Та, яку я відправила разом із хлопцями.

— Не вижила?

— Ні. Лишилася тільки та, яку я носила, коли довелося тікати. Хлопці теж пішли. Обидва втекли іще до смерті Бебі Сагз.

Пол Ді озирнувся на те місце, де його накрило журбою. Червоного уже не було, але повітря там немов коливалося від схлипувань.

«Може, це і на краще»,— подумав він. Якщо негр має ноги, він мусить їх використовувати. Засидишся, і хтось обов'язково знайде спосіб їх зв'язати. Отже... якщо хлопці пішли...

— Тут немає чоловіка? Ти сама?

— Зі мною Денвер,— відповіла вона.

— Тебе влаштовує?

— Влаштовує.

Вона відчула його скепсис і додала:

— Я готую в ресторані в місті. І ще трохи шию потайки.

Пол Ді посміхнувся, пригадавши її сукню. Сет було тринадцять, коли вона з'явилася в «Милому Домі», а в очах уже була сталь. Її дуже вчасно подарували місіс Гарнер, яка через високі принципи свого чоловіка втратила Бебі Сагз. П'ять чоловіків із «Милого Дому» подивилися на нову дівчину і вирішили дати їй спокій. Вони були молодими і так зголодніли за жінками, що почали навідуватися до телиць. Але дівчині вони дали спокій, хоча кожен готовий був битися, аби вона дісталася саме йому. Вона вибирала цілий рік — довгий, напружений рік, що хлопці крутилися на сінниках і марили нею уві сні. Рік знемоги, коли згвалтування здавалося єдиною розрадою. Обмеження, яких вони зазнавали, існували лише тому, що вони були чоловіками з «Милого Дому» — тими, ким похвалявся містер Гарнер перед іншими фермерами, а ті лише застережливо хитали головами.

— Усі ви маєте хлопців,— казав він.— Малих хлопців, старших хлопців, вередливих хлопців, хтивих хлопців. А в «Милому Домі» усі мої негри — чоловіки, усі до одного. Я їх такими купив, такими і виховав. Усі вони чоловіки.

— Стережися, Гарнере. Не можна, аби негри були чоловіками.

— Коли ви боїтеся, то не можна,— широко посміхався Гарнер.— Але якщо ви самі чоловіки, то захочете, щоб і негри теж були чоловіками.

— Я б і близько до мосї дружини негра не підпустив.

Саме таку реакцію Гарнер і обожнював, на неї і чекав.

— Я до твоєї також не підпустив би,— казав він.— І я також.— І завжди запановувала пауза, доки сусід, чи незнайомець, чи торговець, чи шурин — хай би хто то був — не второпав, про що мова. А тоді виникала запекла сварка, навіть іноді й бійка, і Гарнер повертався додому весь покритий синцями і дуже задоволений, бо ще раз продемонстрував, хто такий справжній кентуккієць: людина доволі сильна і розумна, щоб називати власних негрів чоловіками.

Отак вони і жили: Пол Ді Гарнер, Пол Еф Гарнер, Пол А Гарнер, Голлі Сагз і Сіксо, дикуни. Усім було за двадцять, жінок не мали, ходили до корів, мріяли про зґвалтування, крутилися на сінниках, чухали стегна і чекали на нову дівчину, яка мала замінити Сагз, коли ту викупив Голлі: п'ять років відпрацьовував за неї по неділях. Може, саме тому дівчина і обрала його. Двадцятиоднорічний чоловік, який так кохав свою матусю, що пожертвував п'ятьма роками відпочинку, аби та могла присісти,— це неабияка рекомендація.

Вона чекала рік. А чоловіки «Милого Дому» гвалтували корів і теж чекали. Вона обрала Голлі і для першої ночі з ним крадькома пошила собі сукню.

— Хіба не лишишся хоча б на трошки? За один день вісімнадцять років не надолужити.

Із темряви кімнати, де вони сиділи, до блакитнобілих шпалер на другому поверсі піднімалися білі сходи. Пол Ді бачив лише початок шпалер: стримані жовті цяточки серед завірюхи квіточок на блакитному тлі. Сяючий білий колір поручнів і сходів так і змушував дивитися в той бік. Усі його почуття підказували, що повітря над сходами зачароване і дуже ненадійне. Втім, дівчина, що вийшла з того повітря, була кругленькою і чорненькою, з обличчям стривоженої ляльки.

Пол Ді поглянув на дівчину і перевів погляд на Сет.

Та посміхнулася і сказала:

— Оце і є моя Денвер. Це Пол Ді, люба, з «Милого Дому».

— Добрий ранок, містер Ді.

— Гарнер, дитинко. Пол Ді Гарнер.

— Так, сер.

— Радий тебе бачити. Останнього разу, коли я зустрічав твою маму, ти штовхалася у неї під сукню.

— І досі б так робила,— посміхнулася Сет,— якби дати їй волю.

Денвер зупинилася на останній сходинці, і раптом їй стало гаряче і соромно. Вже давно ніхто не сидів за їхнім столом. Та й до того заходили тільки побожна білошкіра жінка, пастор, представник якоїсь організації та репортер, і хоча голоси їхні були співчутливими, огида в очах виказувала, що вони брешуть. Уже дванадцять років, ще відтоді, коли була жива бабуса, до них не заходив ніхто, не кажучи вже про друзів. Жодного чорношкірого. І такого чоловіка не було точно — зі шкірою кольору лісового горіха, занадто довгим волоссям, без зошита, без вугільного олівця, без апельсинів, без питань. Такого, з яким би мама хотіла поговорити і навіть черевиків не взула, коли його побачила. Вона мала такий вигляд, та й поводитися, немов дівчисько, куди й поділася та спокійна та гордовита жінка, яку Денвер знала все своє життя. Та, яка ніколи не відводила погляд, не відвела і тоді, коли кінь забив чоловіка до смерті прямо перед рестораном Соєра, де вона працювала; дивилася і тоді, коли свиноматка почала їсти власних нащадків. А коли дух дитини підхопив Хлопчика і кинув його об стіну з такою силою, що у того переламалися обидві ноги і вискочило око, і цуценя забилося в конвульсіях і прикусило собі язика, мама також не відвела очей. Узяла молоток, стукнула песика, щоб той знепритомнів, витерла кров і слину, вставила око в очницю і вправила кістки. Тварина отямилася і мовчки невпевнено, скоріше через ненадійне око, аніж через понівечені ноги, пошкутильгала геть, і більше ані зима, ані літо, ані дощ, ані посуха не могли загнати

його до будинку.

• • •

Далі — у повній книжці «Кохана».
nashaknyga.com.ua